

YUHANNÂ b. BİTRİK

ilk dört bölümü ise Abdurrahman Bedevî (Küveyt 1978) tarafından yayımlanmıştır. **5. Aristo'nun Birinci Analitikleri** (Mâcid Fahrî, s. 15). **6. Kitâbü's-Siyâse fî tedbîri'r-riyâse (Sırrü'l-esrâr)**. Aristo'nun Büyük İskender için kaleme aldığı ileri sürülen eser, İskender'i cihan imparatoru yapan sırrı ihtiva ettiği düşünüldüğünden yaygın bir şöhrete kavuşmuştur (nşr. Abdurrahman Bedevî, *el-Uşûlü'l-Yûnâniyye li'n-naزاریyyâti's-siyâsiyye fî'l-İslâm* içinde, Kahire 1954, s. 65-174). **7. Hipokrat'ın Kitâbü'l-Buğûr ('Alâmâtü'l-kağâyâ, el-Kađâyâ'l-İbukrâtiya ed-dâlle 'ale'l-mevt)** adıyla çevrilen eseri (*De pustulis et apostematibus significantibus mortem*) (Sezgin, III, 39-40). **8. Galen'in Kitâb fi't-Tiryâk ilâ Fîsûn'u (The Theriac of Pîso) (a.g.e., III, 121)**. **9. Alexander of Tralles'in el-Birsâm'i (a.g.e., III, 164)**.

BİBLİYOGRAFYA :

Kitâbü'l-Âşâri'l-Ulviyye li-Aristoğâlîs (trc. Yahyâ b. Bitrîk, nşr. C. Petraitis, *The Arabic Version of Aristotle's Meteorology* içinde), Beyrut 1967; İbn Cülcül, *Tabakâtü'l-etuabbâ' ve'l-hükemâ'* (nşr. Fuâd Seyyid), Beyrut 1405/1985, s. 67-68; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecceddüd), s. 304, 306-307, 311, 312, 349, 352, 379; İbnü'l-Kıftî, *İhbarü'l-ulemâ'*, s. 30, 31, 41, 92, 248; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ'*, s. 282; İbnü'l-İbrî, *Târîhu muhtaşarı'd-düvel* (nşr. Antûn Sâlihânî el-Yesûfî), Beyrut 1890, s. 138; Abdurrahman Bedevî, *Kitâbü's-Siyâse fî tedbîri'r-riyâse (el-Uşûlü'l-Yûnâniyye li'n-naزاریyyâti's-siyâsiyye fî'l-İslâm* içinde), Kahire 1954, s. 65-174; Sezgin, GAS, III, 39-40, 121, 164, 225; Mahmut Kaya, *İslâm Kaynakları Işığında Aristoteles ve Felsefesi*, İstanbul 1983, s. 150, 163, 177, 294-296; Mâcid Fahrî, *İslâm Felsefesi Tarihi* (trc. Kasım Turhan), İstanbul 1992, s. 14-15; D. Gutas, *Yunanca Düşünce Arapça Kültür* (trc. Lütfü Şimşek), İstanbul 2003, s. 169-171; D. M. Dunlop, "The Translations of al-Bitrîq and Yahyâ (Yuhannâ) b. al-Bitrîq", *JRAS* (1959), s. 140-150; P. Sabath, "el-'Ulemâ'ü'n-naşârâ el-melikiyûn en-nâtüküne bi'd-ğâd", *el-Mesriq*, LIX/3, Beyrut 1965, s. 277-278; Françoise Micheau, "Yahyâ (or Yuhannâ) b. al-Bitrîq", *EI*² (İng.), XI, 246; Abbas Sâlahî, "İbn Bitrîk", *DMB*, III, 118-119; İbrâhim b. Murâd, "İbnü'l-Bitrîk, Ebû Zekeriyâ Yahyâ", *Mv.AU*, III, 564-569.

M. CÜNEYT KAYA

onu John Qurin b. Mansûr; Kıptî yazarları Yanah b. Mansûr; Ebû'l-Ferec, İbn Sercûn şeklinde, Agapius ise İyanis b. Mansûr ed-Dimaşki adıyla kaydeder. Yuhannâ'nın diğer bir adı da "altın nehir" anlamında Chrysorroas'tır. Önceleri dedesinin ismiyle Mansûr b. Sercûn diye anılırken manastıra intisabından sonra Yuhannâ adını kullanmıştır (Gaudeul, I, 30). Arapça kaynaklarda kendisinden Mansûr b. Sercûn et-Tağlibî olarak söz edilmektedir (Sahas, *John of Damascus on Islam*, s. 7-8). Yuhannâ genel kabule göre Helenistik kültürden etkilenmiş, Grekçe konuşan, zengin ve entelektüel bir Melkit hıristiyan ailesinden gelmektedir. Dedesi Mansûr, Bizans İmparatorluğu'na bağlı Şam bölgesinin maliyesinden sorumlu iken Hâlid b. Velîd'in Dimaşki fethinde (14/635) etkin rol oynamış, Hâlid ile şehrin teslimini konuşmuş ve müslüman askerlere şehrin kapılarını açmıştır (Belâzürî, s. 128). Gayri müslimlerin ve özellikle Bizans İmparatorluğu'nda maliyede çalışan hıristiyanların yeni kurulan İslâm devletinin maliyesinde de görev aldıkları bilinmektedir. Mansûr b. Sercûn, Emevîler'in hâkimiyetinde maliyede ki memuriyetine devam etmiş, Muâviye döneminde bu memuriyetin en üst kademelerinde bulunmuştur. Yuhannâ'nın babası da aynı görevi sürdürmüştür (Hitti, *History of Syria*, s. 414, 425; Adel-Khoury, *Les théologiens*, s. 47; Ducellier, *Chrétiens d'orient*, s. 88; Sahas, *John of Damascus on Islam*, s. 26;).

Dimaşki'de doğan Yuhannâ'nın hayatına dair ilk ve en temel kaynak, *Vita Sancti Patris Nostri Joannis Damasceni* adıyla Grekçe'ye çevrilen *Sîretü'l-Kıddis Yuhannâ ed-Dimaşki* adlı eserdir, ancak yine de onun hayatıyla ilgili yeterli bilgi yoktur. Yuhannâ'nın doğum ve ölüm tarihleri tam olarak bilinmemektedir (ER, VII, 4940). Doğumuyla ilgili 640 (EUn., IX, 414), 645 (B. Kotter, VII, 1047) ve 679 (ER, VII, 4940) yılları ileri sürülmektedir. Araştırmacıların önemli bir kısmı bunlardan 675 yılını kabul ederken Yuhannâ ed-Dimaşki hakkında bir kitap yazan J. Nasrallah'a göre 655-660 yılları arasında doğmuş olmalıdır (*Saint Jean de Damas*, s. 58). Daniel Sahas onun doğumunu 655, ölümünü 749 olarak gösterir (*John of Damascus on Islam*, s. 38, 48). Entelektüel bir aile içinde büyüyen Yuhannâ bu sayede iyi bir eğitim gördü, Grekçe ve Arapça tahsil etti. Matematik, geometri, müzik, astronomi, retorik, mantık, felsefe ve teoloji öğrenimi gördü (a.g.e., s. 40-41, 45-47). Babası, Abdülmelik b. Mervân'ın hilâ-

feti sırasında devletin maliye teşkilâtında görev yapıyordu. Yuhannâ da Abdülmelik'in vefatı üzerine I. Velîd döneminde (705-715) sarayda maliye işlerini yürüttü. Bazı kaynaklarda II. Yezîd'le dost olduğu (Hitti, *Târîhu'l-'Arab*, I, 314; Rondot, s. 77), Hîre bölgesinde yaşayan hıristiyan Tağlib kabilesine mensup şair Ahtal ile de dostluk kurduğu nakledilmektedir (Sahas, *John of Damascus on Islam*, s. 38-39). Öte yandan Bizans İmparatoru III. Leon'un ikonlara karşı başlattığı yasak döneminde bu yasağa karşı çıktı. Muhtemelen 718-720 yıllarında veya Hişâm b. Abdülmelik'in hilâfeti döneminde (724-743) görevinden istifa ederek Beytülmakdis yakınındaki Mâr Sâbâs (Saint Sabas) Manastırı'nda inzivaya çekildi (Hitti, *Târîhu'l-'Arab*, I, 314; Sahas, *John of Damascus on Islam*, s. 45; Rondot, s. 77). İstifasında gerek Şam'da gerekse Bizans'taki politik durumun etkisinden söz edildiği gibi bunun kendi arzusuyla gerçekleştiği de söylenmektedir (Sahas, s. 45). Manastır hayatına dair birçok menkıbe nakledilen Yuhannâ (Jugie, XXIII/134 [1924], s. 150) manastıra intisabından sonra Kudüs Patriği V. John tarafından papazlığa yükseltildi; Kudüs'te vâizlik yaptı, çeşitli dersler verdi (*New Catholic Encyclopedia*, VII, 1047). Hıristiyan ilâhiyatıyla ilgilendiği bu dönemde eserlerini kaleme aldı. Yuhannâ, Bizans imparatorunun ikonlara yönelik kararına karşı çıktığından ikonoklazmı lânetleyen II. İznik Konsili'nin (787) kararıyla IX. yüzyıldan itibaren azizlik mertebesine yükseltildi. Yuhannâ ed-Dimaşki'nin ölüm tarihi genelde 749 olarak kabul edilmektedir (Vailhe, IX [1906], s. 28-30). Papa XIII. Leon, 19 Ağustos 1890'da yayımladığı bir genelge ile Yuhannâ'ya kilise doktoru unvanını vermiş, her yılın 27 Mayıs gününü Katolik kilisesi için onu anma günü ilân etmiştir. Doğunun son kilise babası unvanını taşıyan Dimaşki'nin Saint Sabas Manastırı'na gömülen cesedinin daha sonra İstanbul'a nakledildiği belirtilmekteyse de mezarının yeri tam olarak bilinmemektedir (Jugie, XXIII/134 [1924], s. 160-161).

Eserleri. Yuhannâ ed-Dimaşki çok velûd bir müelliftir ve hıristiyan ilâhiyatının hemen her sahasında eser yazmıştır. İkonları savunmak için kaleme aldığı *Oratio pro sanctis imaginibus* dışındaki bütün çalışmalarını Saint Sabas Manastırı'nda telif etmiştir. Eserlerini Grekçe yazan Yuhannâ'nın başlıca konularını hıristiyan ilâhiyatı, İslâm'a yönelik eleştiriler, Kitâb-ı Mukaddes yorumu ve ahlâk teşkil eder. Ancak Yuhannâ her şeyden önce bir teolog-

YUHANNÂ ed-DİMAŞKİ

(يوحنا الدمشقي)

(ö. 749 [?])

**Hıristiyan azizi,
kilise babası ve teolog.**

Yuhannâ ed-Dimaşki'nin (Batı dillerinde Saint Jean Damascene, Saint John Damascene, Saint John of Damascus) asıl adı Yuhannâ b. Sercûn (Serge, Sargun) b. Mansûr b. Sercûn'dur. İbnü'l-İbrî (Barhebraeus)

dur ve eserlerinde onun bu yönü öne çıkmaktadır. Eski ve Yeni Ahid'in tefsirine dair çok sayıda eser kaleme almıştır; ancak kendisine atfedilen eserlerin tamamının ona aidiyeti tartışmalıdır (a.g.e., s. 158-159). Yuhannâ'nın başlıca eserleri şöylece sıralanabilir: 1. *E Pege tes Gnoseos* (Bilginin kaynağı). Hayatının sonlarına doğru muhtemelen 743 yılında yazdığı en meşhur ve en önemli eseridir. Üç bölümden oluşan kitabın birinci bölümü "Capita Philosophica or Dialectica" adını taşımakta ve burada felsefî meseleler ele alınmaktadır. "De Haeresibus" adlı ikinci bölümde Ortodoks inancına göre sapkın öğretiler incelenmektedir. Bu bölümün 100. (veya 101.) bahsi müellifin İslâm'a dair görüşlerini içermektedir. Üçüncü bölüm "De Fide Orthodoxa" adını taşımaktadır ve Ortodoks inancına dairdir. 2. *Eisagoge Dogmaton Stoikeiodes* (Dogmalara temel giriş). 3. *Libellos Peri Ortu Fronematos* (Gerçek doktrine karşı bir kitapçık). 4. *Peri Tes Agias Triados* (Kutsal üçlemeye dair). Dimaşki'nin reddiye türündeki eserleri de şunlardır: *Logoi Apologetikoi pros tus Diaballontas tas Agias Eikonas* (Kutsal sûretleri reddedenlere karşı savunmacı bir nutuk), *Peri Süntetu Füseon Kata Akefalon* (Ya'kübîler'e karşı reddiye), *Kata Aireseon ton Nestorianon* (Nestûrîler'e karşı reddiye), *Kata Manikaion Dialogos* (Manihelistler'e karşı reddiye).

Dimaşki'nin iki ana hedefi vardı. Biri Hıristiyanlık'tan sapmalarla (i'tizâl) mücadele etmek, diğeri Ortodoks hıristiyan doktrinini yüceltmektir (Ducellier, *Le miroir de l'Islam*, s. 133). İ'tizâlî mücadeledeki amacı Bizans ikonoklast hareketini teorik planda ortadan kaldırmaktı. Belki de bu sebeple Mâr Sâbâs Manastırı'na kapanmış ve ağır eleştirilerini burada kaleme almıştır (Sahas, *John of Damascus on Islam*, s. 43). 754'te yapılan ikon karıştı sinodda kendisi ikon tapıcılıkla, müslümanca fikirler taşımak ve Mesih'i aşağılamakla itham edilmiştir (a.g.e., s. 5). Yuhannâ ed-Dimaşki, Hıristiyanlık konusunda iki önemli iş yapmıştır; bunlar Kutsal Kitab'ı ve patristik öğretiyi sisteme kavuşturmak, kilisenin litürjik ve ruhanî yaşantısını islah etmektir. Bunun yanında Dimaşki'nin kendisinden sonrakilere malzeme teşkil edecek İslâm'a dair yazıları vardır. Bu bağlamda *Disputatio Saraceni et Christiani* (Bir müslümanla hıristiyan arasındaki tartışma) ve *er-Red 'ale'l-müslimîn* adlı iki eser kaleme almıştır; bu konudaki başka yazılarından bir kısmının kendisine aidiyeti tartışmalıdır (Adel-Khoury, *Les théologiens*, s. 48). Yu-

hannâ'nın İslâm'la ilgili görüşleri Daniel J. Sahas (*John of Damascus on Islam: The Heresy of the Ismaelites*, Leiden 1972) ve Raymond le Coz (Jean Damascene, *Ecrits sur l'Islam*, Paris 1992) tarafından ele alınmıştır.

Yuhannâ ed-Dimaşki'nin İslâm'a karşı yazdığı kesin olarak bilinen çalışması, *E Page tes Gnoseos* adlı eserinin ikinci bölümünün 100. (101.) bahsi olup bunun da otantikliği A. Abel tarafından tartışma konusu yapılmıştır (*St.I*, XIX [1963], s. 5-25), ancak Abel'in ileri sürdüğü deliller ikna edici değildir (Adel-Khoury, I [1975], s. 169). Ortaçağ boyunca hıristiyan dünyasının İslâm hakkında geliştireceği polemğin ilk nüvesini oluşturan bu küçük hacimli eserin etkisi yüzyıllarca devam etmiştir. Dimaşki burada önce müslümanların etnik kökenlerine ve İslâm öncesi dinlerine atıfta bulunmakta, bu çerçevede müslümanları İbrâhim'in oğlu İsmâil'e izâfeten İsmâilîler (Ismailitai), Hacerîler (Hagarenoi) ve Sarasinler diye nitelenmekte, onların Herakleios dönemine kadar puta tapıklarını, daha sonra Muhammed adlı "yalancı" bir peygambere tâbi olduklarını ileri sürmektedir. Muhammed'in Eski ve Yeni Ahid hakkında kısmen mâlûmatı bulunduğunu, hatta Ariuşçu bir rahipten ders aldığını, Kur'an'ı kutsal kitap diye takdim ettiğini ve bazı "gü-lünç" kurallar koyduğunu, dindar görüne-rek halkın güvenini kazandığını iddia etmektedir. Daha sonra İslâm'ın Tanrı ve Mesih'le ilgili görüşlerini ele almakta, İsa'nın ulûhiyyetinin bu din tarafından reddedildiğini söylemekte, Muhammed'in peygamberliğini ispatlayacak bir delilinin bulunmadığını ileri sürmektedir. Ayrıca Kur'an'ın vahyediliş tarzını, müslümanların hıristiyanları müşrik olarak nitelendirmelerini, haç tapıklarını ileri sürmelerini ve onların Kâbe'yi tâzimlerini tenkit etmekte, bazı Kur'an sûrelerine de eleştiriler yöneltmektedir. Bu bağlamda Nisâ sûresinde yer alan çok kadınlı evliliğe dair hükmü ve boşamanın erkeğe ait oluşunu zikretmekte, Zeyd-Zeyneb olayını aktarmakta, bu konuda da Hz. Peygamber'i suçlamaktadır. Sâlih peygamber kıssasını tenkit ederken Kur'an'daki bilgilerle çeşitli hikâyeleri birbirine karıştırmaktadır. Muhammed'in müslümanlar için sünnet olma, cumartesiye riayet etmeme, vaftiz olmama gibi kurallar koyduğunu, yiyecekleri helâl-haram diye ayırdığını ve içkiyi yasakladığını ifade etmektedir.

Dimaşki, İslâmîyet'i ve Kur'an'ı çok iyi bilen bir teologdur ve İslâm muhitinde yaşaması bu dini tanımasına büyük katkı

sağlamıştır. Ancak Hıristiyanlığa koyu bir taassupla bağlı oluşu onun İslâmîyet'e saldırmasına yol açmıştır. Ancak Yuhannâ'nın asıl ilgilendiği alan Hıristiyanlık ve Ortodoks teolojisidir. Bu sebeple eserlerinde İslâmîyet çok fazla yer tutmaz. Ona göre İslâm ve ikonoklazm hareketi çağdaş iki heretik akımdır. Dimaşki, İslâm'ı "antichrist" (İsâ karşıtı = deccâl) bir hareket şeklinde görür ve aynı nitelermeyi Nestorius için de kullanır. Hatta iddialarını Muhammed'in Ariuşçular'ın ve Nestûrîler'in bir öğrencisi olduğunu söyleyecek derecelere vardırı (Sahas, *John of Damascus on Islam*, s. 68-69). Dimaşki'nin *Disputatio* adlı eserinde bir müslümanla bir hıristiyan arasında cereyan eden hayır-şer, kader-amel ilişkisi, İsa'nın ulûhiyyeti, İsa'nın ölümü gibi konulara dair bir tartışma yer almakta, bu konularda müslümanın öne sürdüğü düşünceler ve yorumlar hıristiyan tarafından eleştirilmektedir (Adel-Khoury, *Les théologiens*, s. 68-82). Yuhannâ ed-Dimaşki'yi İslâm ve Hıristiyanlık polemik tarihinin başına koymak gerekir. Çünkü onunla başlayan tartışmalar İslâmî yönetimlerin hoşgörüsü içinde zamanla yayılmış, Dimaşki'nin delilleri kendisinden sonra gelen hıristiyan polemikçilere dayanak oluşturmuştur. Dimaşki'nin teolojik delillerini Theodore Ebû Kurre (ö. 820) biraz daha geliştirmiş, bu da İslâm ve Hıristiyanlık tartışmalarında hıristiyanlar için bir güç kaynağı teşkil etmiştir (Aydın, s. 34).

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Fütûh* (Rıdvân), s. 128-129; M. Jugie, "Jean Damascene", *Dictionnaire de théologie catholique*, Paris 1947, VIII, 693-751; a.mlf., "La vie de Saint Jean Damascene", *Echos d'orient*, XXIII/134, Paris 1924, s. 150, 158-161; Joseph Nasrallah, *Saint Jean de Damas*, Harissa 1950; Phiip K. Hitti, *History of Syria*, New York 1951, s. 414, 425; a.mlf., *Târîhu'l-'Arab*, [baskı yeri yok] 1961 (Dârü'l-keşşâf lî'n-neşr), I, 314-315; A. Abel, "La polémique damascenienne et son influence sur les origines de la théologie musulmane", *L'élaboration de l'Islam*, Paris 1961, s. 61-85; a.mlf., "Le chapitre CI du livre des hérésies de Jean Damascene; son inauthenticite", *St.I*, XIX (1963), s. 5-25; Adel-Theodore Khoury, *Les théologiens byzantins et l'Islam*, Louvain 1969, s. 47-82; a.mlf., "Auteurs chrétiens byzantins de langue grècque", *Islamochristiana*, I, Roma 1975, s. 169, 170; A. Ducellier, *Le miroir de l'Islam*, Paris 1971, s. 133; a.mlf., *Chrétiens d'orient et Islam au moyen âge*, Paris 1996, s. 88; Daniel J. Sahas, *John of Damascus on Islam: The Heresy of the Ismaelites*, Leiden 1972; a.mlf., "Hıristiyanlığın İslamla Olan Münazaralarında Arap Karakteri Yuhanna ed-Dimaşki'nin Konumu" (trc. M. Faruk Toprak), *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, sy. 9, Konya 2010, s. 29-48; P. Rondot, *Les chrétiens d'orient*, Paris, ts., s. 77; Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve*

Tartışma Konuları, Konya 1989, s. 34; Levent Öztürk, *İslâm Toplumunda Birarada Yaşama Tecrübeleri*, İstanbul 1995, s. 341; J. M. Gaudeul, *Encounters and Clashes, Islam and Christianity in History*, Rome 2000, I, 30-33; S. Vailhe, "Date de la mort de saint Jean Damascene", *Echos d'orient*, IX (1906), s. 28-30; İsmail Taşpınar, "Doğunun Son Kilise Babası Yuhanna ed-Dimaşkî (649-749) ve İslâm", *MÜİFD*, sy. 21 (2001), s. 23-54; I. Pochoshajew, "Johannes von Damaskos: De Haeresibus", *Islamochristiana*, XXX (2004), s. 65-75; B. Kotter, "John Damascene, St.", *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1967, VII, 1047-1049; O. Clement, "Jean Damascene", *EUn.*, IX, 414; Stanley S. Harakas, "John of Damascus", *ER*, VII, 4940-4941.

ÖMER FARUK HARMAN

YUHANNÂ b. MÂSEVEYH

(يوحنا بن ماسويه)

Ebû Zekeriyâ Yuhannâ (Yahya)
b. Mâseveyh
(ö. 243/857)

Abbâsiler döneminin
meşhur Süryânî hekimi.

Doğum tarihi kesin şekilde bilinmemekle beraber Hârûnürreşid döneminde (786-809) Bağdat'ta doğmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Cündişâpûr Bîmâristanı'nda eczacı olarak görev yapan babası Ebû Yuhannâ Mâseveyh Bağdat'a gelmiş, Hârûnürreşid tarafından bir bîmâristan kurmakla görevlendirilen hekim Cibrâil b. Buh-tîşû'un hizmetine girmiş ve Cibrâil tarafından hekim Dâvûd b. Serâbiyûn'un Risâle adlı câriyesiyle evlendirilmiştir. Yuhannâ ve kardeşi Mihâil tıp eğitimini Cibrâil'den aldı. Kaynaklarda Cibrâil dışında herhangi bir hocasından bahsedilmeyen Yuhannâ'nın, müslümanlar tarafından fethedilen Ankara, Ammûriye (Emirdağ) ve diğer Bizans şehirlerinde mevcut eski tıp kitaplarını Bağdat'a getirmek üzere Hârûnürreşid tarafından kurulan heyette yer aldığı ve yine halife tarafından bu eserlerin tercümesiyle görevlendirilip emrine çok sayıda kâtip verildiği belirtilirse de söz konusu şehirlerin daha sonra Mu'tasım-Billâh devrinde (833-842) fethedildiği bilinmektedir. Ayrıca kaynaklarda Yuhannâ'nın Grekçe'den veya Süryânice'den Arapça'ya eser tercüme ettiğine dair bir işaret bulunmamaktadır. Bu sebeple onu Beytülhikme'nin ilk başkanı ve aktif bir üyesi olarak gösteren modern çalışmalara ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Meşhur talebesi Huneyn b. İshak, Galen'in (Câlinûs) bazı eserlerini Yuhannâ'nın isteğiyle ya kendisinin ya da yeğeni Hubeyş'in Süryânice'ye tercüme ettiğini veya mevcut tercüme

tashih ettiğini kaydetmektedir. Bu bilgiler, Yuhannâ'nın eser tercüme etmediği, ancak tercüme edilecek eserlerin tesbitinde etkili olduğunun bir işareti sayılabilir. VIII ve IX. yüzyıllarda Bağdat'ta güçlü etkisi görülen Nestûrî ve Süryânî hekim çevresine mensup bulunan Yuhannâ Halife Me'mûn, Mu'tasım-Billâh, Vâsiq-Billâh ve Mûtevekkil-Alellah'ın (847-861) özel hekimliğini yaptı. Onun, Nûbe meliki tarafından Mu'tasım-Billâh'a gönderilen bir maymun üzerinde otopsi yaparak elde ettiği bulguları günümüze ulaşmayan bir eserinde ortaya koyduğu belirtilmektedir. Başta genel patoloji, fizyoloji ve oftalmoloji olmak üzere tıbbın farklı alanlarında çok sayıda eser kaleme alan ve Ortaçağ Avrupası'nda Johannes Damascenus ve Mesue adıyla bilinen Yuhannâ Sâmarra'da öldü.

Eserleri. Yuhannâ'nın tabakat kitaplarında kaydedilen eserlerinin sayısı on bir ile kırk dört arasında değişmektedir. 1. *Nevâdirü't-tıb (en-Nevâdirü't-tıbbiyye el-leti ketebe bihâ Yuhannâ b. Mâseveyh ilâ Huneyn b. İshâk)*. 132 fasıl içeren eser ilk defa Paul Sbath tarafından neşredilmiş (Kahire 1934), ayrıca Danielle Jacquart ve Gérard Troupeau tarafından Arapça edisyon kritiği, Fransızca çevirisi ve Ortaçağ'da yapılan Latince tercümeleriyle birlikte yayımlanmıştır (Genève-Paris 1980). Camilo Alvarez de Morales eseri İspanyolca'ya tercüme etmiştir (*Awrâq*, IV [Madrid 1981], s. 113-129). 2. *Kitâbü'l-Ezmine*. Eserde sıvılar tıbbı (ahlât) çerçevesinde dört mevsim ve on iki ayın astrolojik özellikleri, bu doğrultuda her mevsimde ve her ayda insan vücudunda meydana gelen değişikliklerle bunlar karşısında nasıl davranılması gerektiği ele alınmaktadır. Paul Sbath eserin Fransızca tercümesiyle birlikte tenkitli neşrini gerçekleştirmiştir (*BIE*, XV [1933], s. 235-257). Gérard Troupeau da eseri notlarla birlikte Fransızca'ya çevirmiştir (*Arabica*, XV [Leiden 1968], s. 113-142). 3. *Kitâbü Cevâhiri't-tıbbi'l-müf-rede*. Koku yapımında kullanılan yirmi sekiz bitkinin özelliklerinin ele alındığı eseri Paul Sbath Fransızca tercümesiyle birlikte yayımlamış (*BIE*, XIX [1936-37], s. 5-27), Martin Levey İngilizce'ye (*Journal of the History of Medicine*, XVI/4 [Oxford 1961], s. 394-410) ve Gérard Troupeau Fransızca'ya (*Annales islamologiques*, XXXII [Caire 1998], s. 219-238) çevirmiştir. 4. *Kitâbü Mâ'i's-şâ'ir*. Arpa suyunun tedavi edici özelliklerinin incelendiği bu risâleyi de Paul Sbath Fransızca tercümesiyle birlikte neşretmiştir (*BIE*, XXI [1938-39], s. 13-24). 5. *Kitâbü'l-Cevâhir ve şifâtihâ ve fî eyyi*

beledin hiye ve şifati'l-ğavvâşin ve't-tuccâr. Yirmi sekiz değerli madenin özelliğine dairdir (nşr. İmâd Abdüsselâm Raûf, Kahire 1977; Ebû Zabi 1422/2001). 6. *Ma-kâletü Yahyâ b. Mâseveyh fi'l-cenîn ve kevnihî fi'r-rahm*. Yuhannâ, bu eserinde ceninin gelişimini sekiz aşamada ele almaktadır (nşr. Mahmûd el-Hâc Kâsım Muhammed, *el-Mevrid*, XIX/1 [Bağdat 1990], s. 171-179). 7. *Kitâbü Havâşsi'l-ağziye ve'l-buqûl ve'l-fevâkih ve'l-luhûm ve'l-elbân ve'a'zâ'i'l-hayevân ve'l-ebâzîr ve'l-efâvih*. Amador Diaz Garcia tarafından neşredilip İspanyolca'ya çevrilmiştir (*Miscelanea de Estudios Arabes y Hebraicos*, XXVII-XXVIII/1 [Madrid 1978-79], s. 7-63). 8. *Dağlü'l-ayn*. Göz hastalıklarıyla ilgili olarak Arapça telif edilmiş en eski eserlerden biridir. Kitabın günümüze ulaşan kırk yedi bölümünü C. Prüfer ve M. Meyerhof Almanca'ya tercüme etmiştir (bk. bibl.). Yuhannâ'nın kütüphanelerde mevcut diğer belli başlı eserleri de şunlardır: *Kitâbü'l-Hummeyât*, *Ma'rifetü mihneti'l-kehhâlîn*, *el-Kunnâşü'l-müşeccer*, *Kitâbü İslâhi'l-edviyeti'l-müşehle*, *Zikru havâşsi muhtâre 'alâ tertîbi'l-ilel*, *el-Mirratü's-sevdâ*, *Munkih fi't-tedâvi min şunûfi'l-emrâz ve's-şekâvî*, *Nübze laîfe*, *el-Bustân ve'l-kâ'i-detü'l-hikme ve şemsü'l-âdâb*, *Muhtaşar fî ma'rifeti ecnâsi't-tıb ve zikri me'âdinihî* (Sezgin, III, 233-236).

BİBLİYOGRAFYA :

Yuhannâ b. Mâseveyh, *el-Cevâhir ve şifâtühâ ve fî eyyi beledin hiye ve şifati'l-ğavvâşin ve't-tuccâr* (nşr. İmâd Abdüsselâm Raûf), Kahire 1977, neşredenin girişi, s. 10-23; İbn Cülcül, *Tabakâtü'l-ettbbâ' ve'l-hükemâ'* (nşr. Fuâd Seyyid), Beyrut 1405/1985, s. 65-66; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecceddüd), s. 304, 354; Sâid el-Endelûsî, *Tabakâtü'l-ümem* (nşr. L. Şeyho), Beyrut 1912, s. 36; İbnü'l-Kiftî, *İhbârü'l-ulemâ'* (nşr. Abdülmedic Di-yâb), Küveyt 2001, II, 508-519; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ'*, s. 246-255; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 416; Sezgin, *GAS*, III, 231-236; IV, 337; VII, 326; M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970, s. 112-115; *Dirâsât ve nuşûş fi'l-felsefe ve'l-ülûm 'inde'l-Arab* (nşr. Abdurrahman Bedvî), Beyrut 1981, s. 153, 157, 159, 160, 162, 165, 167, 177; Behcet Kemâl Abdüllatif, "Yuhannâ b. Mâseveyh evvelü re'isin li-beyti'l-hikme el-Bağdâdî ve râ'idün min revâ'idî filmevi't-teşrih ve't-tıb fi'l-hilâfeti'l-Abbâsiyye", *Beytül-hikmeti'l-Abbâsi*, Bağdat 2001, II, 7-35; C. Prüfer – M. Meyerhof, "Die Augenheilkunde des Juhannâ b. Mâsawaih", *Isl.*, VI (1915), s. 217-256; J.-C. Sournia – G. Troupeau, "Médecine arabe: biographies critiques de Jean Mésué (VIIIe siècle) et du prétendu 'Mésué le Jeune' (Xe siècle)", *Clio Medica*, III, London 1968, s. 109-117; J.-C. Va-det, "Ibn Mâsawayh", *EP* (ing.), III, 872-873; M. Hâdî Müezzîn Câmî, "İbn Mâseveyh", *DMBİ*, IV, 563-566.

M. CÜNEYT KAYA